

פרשת בחוקותי

ויקרא:

ויקרא פרק כו

(לח) וְאֶבְרַתְּם בְּגוֹיִם וְאֶכְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אֲיִבִיכֶם: (לט) וְהִנְשֹׂאֲרִים בְּכֶם יִמְקוּ בְּעוֹנֵם בְּאֶרְצָת אֲיִבִיכֶם וְאִם בְּעוֹנֹת אֲבֹתֶם אִתְּם יִמְקוּ: (מ) וְהִתְגִּדְוּ אֶת עוֹנֵם וְאֶת עוֹן אֲבֹתֶם בְּמַעַלְם אֲשֶׁר מָעַלּוּ בִי וְאִם אֲשֶׁר הִלְכּוּ עִמִּי בְּקִרְיִי: (מא) אִם אֲנִי אֵלֹהֵי עַמִּים בְּקִרְיִי וְהִבְאֵתִי אִתְּם בְּאֶרֶץ אֲיִבִיכֶם אוֹ אִזּוּ יִכְנַע לְכַבֵּם הָעָרֶל וְאִזּוּ יִרְצוּ אֶת עוֹנֵם: (מב) וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאִם אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאִם אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֲזָכֹר וְהָאֶרֶץ אֲזָכֹר: (מג) וְהָאֶרֶץ תִּשְׁעֹב מִקֶּדֶם וְתִרְצֵן אֶת שְׂבַתְתִּיָּהּ בְּהִשְׁמָהּ מִקֶּדֶם וְהֵם יִרְצוּ אֶת עוֹנֵם יַעֲזוּ וְיִכְנַעוּ בְּמִשְׁפָּטֵי מֵאֲסוּ וְאֶת חֻקֹּתַי גָּעְלָה נַפְשָׁם: (מד) וְאִם גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתֶם בְּאֶרֶץ אֲיִבִיכֶם לֹא מֵאֲסִיתֶם וְלֹא גָעַלְתֶּם לְכַלְתֶּם לְהַפְרֵר בְּרִיתִי אִתְּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: (מה) וְזָכַרְתִּי לְקֶדֶם בְּרִית רְאשֵׁינִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אִתְּם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לְהִית לְקֶדֶם לְאֱלֹהִים אֲנִי ה':

אברבנאל

השאלה הי' באמרו והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו' ועם היותו מהראוי שבעבור שיהיה ישראל מודה ועוזב ירוחם. הנה אמר על הודוי ההוא אף אני אלך עמכם בקרי והבאתי אותם בארץ אויביהם ואחרי כן הכבד ענשם ורעתם אחרי הודוי יותר ממה שהיה בלתי:

רמב"ן

ודע והבן כי האלות האלה ירמוזו לגלות ראשון, כי בבית הראשון היו כל דברי הברית הזאת הגלות והגאולה ממנו. שכן תראה בתוכחות, שאמר ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם, ואמר להפרכם את בריתי, והזכיר בהם כמות וחמנים וגלולים (פסוק ל), כי היו עובדי עבודת כוכבים ועושים כל הרעות. והוא שאמר (פסוק לא) והשימותי את מקדשיכם ולא אריח בריח נוחכם, יתרה בהם לסלק מהם מקדשו וקבול הקרבנות שהיו לרצון לו במקדש ההוא. והעונשים עליהם, חרב וחיה רעה ודבר ורעב, וגלות בסוף, כי כל זה היה שם כאשר בא בפירוש בספר ירמיהו (לב כד). ואמר בגלות (פסוקים לד לה) אז תרצה הארץ את שבתותיה וגו' כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה, שהיו שנות הגלות כשנים אשר בטלו השמיטות, וכן אמר הכתוב בגלות ההוא (דהי"ב לו כא) למלאת דבר ה' בפי ירמיהו עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים שנה. כן התרה בהם וכן הגיע אליהם, א"כ דבר ברור הוא שעל הגלות ההוא דיבר הכתוב:

והסתכל עוד בענין הגאולה ממנו, שאינו מבטיח רק שיזכור ברית אבות, וזכירת הארץ (פסוק מב), לא שימחול עונם ויסלח חטאתם, ויוסיף אהבתם כקדם, ולא שיאסוף את נדחיהם. כי היה כן בעלותם מבבל, שלא שבו רק יהודה ובנימין והלויים עמהם מעט, ומקצת השבטים אשר גלו לבבל, ושבו בדלות, בעבודת מלכי פרס. וגם לא אמר שישוּבו בתשובה שלימה לפניו, רק שיתודו עונם ועון אבותם (פסוק מ), ומצינו אנשי בית שני עושים כן כמו שהתודה דניאל (דניאל ט ה ח) חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו וסור ממצותיך וגו' למלכינו לשרינו ולאבותינו, וכתיב (שם שם טז) כי בחטאינו ובעוונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה, וכן נחמיה התודה (נחמיה א ה - יא), ועזרא אמר (שם ט לד) מלכינו שרינו כהנינו ואבותינו לא עשו תורתך, הרי כי כולם למדו מן התורה שיתודו עונם ועון אבותם. וכל אלה דברים ברורים בברית הזאת שהוא באמת ירמוז לגלות הראשון והגאולה ממנו: אבל הברית שבמשנה תורה ירמוז לגלותו זה ולגאולה שנגאל ממנו.

.... והנה אחר "והתודו את עונם" (בפסוק מ) היה ראוי שיאמר "וזכרתי את בריתי יעקוב" (פסוק מב), כי מה טעם "והבאתי אותם בארץ אויביהם" עכשיו במקום הזה, ואין עתה הזמן שיגלה אותם ויביאם בארץ אויביהם. ופירש רבי אברהם, אף אני כן עשיתי עמהם ויסרתים להביאם בארץ אויביהם להכניע לבבם הערל. והזכיר זה בכאן, כי התודו את עונם בעבור שאני המסבב להם, כי גם בשעת קלקלתם נתכוונתי בהם שיעשו תשובה ויתודו: ועל דעתי ירמוז כי אחר הוידוי ילך עמם בקרי ויביא אותם עוד בארץ אויביהם עד שיכנע לבבם הערל. והוא רמז שהביאם אל הארץ ולא נכבשה לפנייהם אבל היו להם צרים ואויבים שם, כמו שנאמר ויאמרו צרינו (נחמיה ד ה), ויהי כאשר שמעו אויבינו (שם פסוק ט). והארץ ביד העמים היתה, כמו שאמר עזרא בתפלתו (שם ט לו לו), הנה אנחנו היום עבדים, והארץ אשר נתת לאבותינו לאכול את פריה ואת טובה הנה אנחנו עבדים עליה, ותבואתה מרבה למלכים אשר נתת עלינו בחטאתינו, ועל גויתינו מושלים וכבהמתנו כרצונם, ובצרה גדולה אנחנו:

אברבנאל

והרמב"ן כתב שהמוסר האחד שבו היה כי תבא נאמר על חרבן בית שני...ונראה לי שאין הדבר כן...אמתת הענין הזה שהמוסר הזה הראשון נאמר על גלות י' השבטים וחרבן בית ראשון והנה בטול השמיטות והיובלים לפי שהיה עלבון הארץ וגזל שנגזל ממנה רצה ית' שיפרע ראשונה באותם ע' שנה שעמדו בבבל ששבתה הארץ ולא עבדוה לא ישראל ולא האויבים אותם השנים כמספר השמיטות והיובלים שלא שמרו - ועל שאר העבירות שעשו מעבודת כוכבים וג"ע וש"ד וחלול שבתות ושאר עונות בא עליהם גלות רומי ונמשכה גלותם בעבורם עד היום הזה. ועל זה אמר ואתכם אזרה בגוים ולאורך הגלות אמר ימקו בעונם בארצות אויביהם. ולפי שגלות בבל היה לבד עונש על בטול השמיטות והיובלים לכן אמר אחריו והנשארים בכם והבאתי וגו' ר"ל שישאו ענשם בגלות ארוך על שאר העונות שעשו. ואמנם פקידת בית שני מה היה ענינו ותכליתו?

הנה בני יהודה גלו מעל אדמתם בעון עבודת כוכבים וג"ע וש"ד שהיה ביניהם וגם מפני חלול שבתות ועוות הדין גזל וחמס שהיה בירושלם וגם כן בעון השמיטות שלא שמרו ישראל כל ימי מקדש הראשון. והנה גלו לבבל שנים כמספר השמיטות והיובלים שלא שמרו ולכן היו בבבל ע' שנה מחרבן בית ראשון עד בנין בית שני. האמנם אחרי אותם ע' שנה רצה הקדוש ברוך הוא לפקוד את עמו ולהביאו לירושלם והיה זה לתכלית משובח והוא כדי שיהיה להם מקום והכנה רבה בהיותם שמה לשוב בתשובה ושיתפללו אליו ומתוך תפלתם ותשובתם יסלח השם לחטאתם וישיב שכינתו בתוכם ונבואתו ושוב בנים לגבולם אחיהם שהיו מפוזרים ונדחים בגליות כי מפני שלא היתה פקידתם מבבל גאולה שלימה הוצרכו לאותו מסע ההוא כדי להכין לבם לשוב אל אלוקיהם באופן שיחכה לחננם ויחון לרחמם. ותהיה להם הכנה גדולה. לזה בהיותם בארץ הקדוש' ובכנותם בהמ"ק ועבודתם שמה....

ולכך אמר (ירמיהו) והלכתם והתפללתם אלי ר"ל שאחרי אותה הפקידה מבבל בהיותם בירושלם מקום התפלה ושער השמים יקראו אליו והתפללו לפניו ואין זה יעוד אלא צווי מצוה אותם שיעשו כן ויעדם שהוא ישמע אליהם ושאו ישיב את שבותם ויקבץ אותם מכל הגוים ומכל המקומות אשר נדחו שם.... אמנם בני יהודה לא עשו כן אמנם הוסיפו לחטא בזמן בית שני כי הם אחוז בידיהם עונות אבותיהם עבודת כוכבים גלוי עריות ושפיכות דמים גזל וחמס וחלול שבתות. ועם היות שלא היו עובדי כוכבים כבר נתחדשו ביניהם כת צדוק וביתוס ואפיקורסות והקראים ולכן לא זכו לחזור נבואה ביניהם ולא רוח הקדש ושאר הדברים הקדושים שלא חזרו בקהלם ולא לקבוץ אחיהם הגולים. אבל בהתחברות עונותיהם על עונות אבותיהם נתחייבו בגלות אחר לא כגלות בבל אלא יותר קשה ויותר ארוך הרבה מאד..... והתודו את עונם... בעבור שתכלית פקידת בית שני היה כמו שביארתי והעיד עליו הנביא ירמיהו כדי שהעולים מבבל ישובו אל ה' ויתפללו אליו. יעד כאן הכתוב מה יהיה ענינם בזה באמרו והתודו את עונם ואת עון אבותם כי כן היו מתודים בבית שני כמו ואתנה את פני אל האלוקים לבקש תפלה ותחנונים. ואמר דניאל חטאנו עוינו פשענו רשענו וסרנו ממצותיך וגו'. וכן התודה נחמיה ועזריה גם כן אך הפסוק מבאר ומפרש גנות הדור באמרו במעלם אשר מעלו בי ר"ל שיתודו ויצעקו חסידיהם אל ה' בעדם כמתחרטים מעונותיהם ומעונות אבותיהם אבל אנשי הדור ההוא לא יעזבו החטא כי תמיד יחזיקו בו ויהיו כטובל ושרץ בידו וזהו במעלם אשר מעלו בי ואף ע"פ שהיו מתודים יחזיקו תמיד במעל ובחטא ואף אשר הלכו עמי בקרי כי מלבד העבירות העצומות שהיו ביניהם כמו שהיו באבותיהם הנה היו מיחסים ענשי ההשגחה למקרה כאנשי בית ראשון ומפני שלא היה הודוי ההוא עם עזיבת החטא מהעם אמר אף אני אלך עמם בקרי ר"ל שמהפגעים והמקרים שיבואו לא ישמרם ה'. ומלבד זה אותם אנשי בית שני לא יבואו בית ה' אבל יבואו בגלות אחר ועל זה אמר באמת והבאתי אותם בארץ אויביהם. כי הנה מה שאמר לעיל ואתכם אזרה בגוים והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה נאמר על הגלות הראשון שגלו על ידי נבוכדנצר. ואמרו כאן והבאתי אותם בארץ אויביהם נאמר בלי ספק על אנשי בית שני שיבואו מחדש בארץ אויביהם לכלות פשע ולהתם חטאת מהעונות שעשו אבותיהם שלא נתכפרו מהם ולכך אמר או אז יכנע לבכם הערל ואז ירצו את עונם כלומר שאין להם לאנשי בית שני אלא אחד משני דרכים אם שיעשו תשובה ויכנע לבכם הערל ואז ירצו את עונם שיעזבו עונם בהחלט כי זה היה תכלית הפקידה כמו שביארתי או שילכו בגלות אחר כמו שזכר.

כלי יקר

והתודו את עוונם וגו'. מה שנאמר אחר הוידוי אף אני אלך עמם בקרי, לפי שנאמר במעלם אשר מעלו בי, ב"ת של במעלם משמע שהם מועלים והולכים כי היה לו לומר והתודו עוונם ומעלם אלא שאף על פי שמתודים ומודים שחטא זה גרם להם מכל מקום הם מועלים והולכים עוד טומאתם במ כמנהג דורינו שהכל מודים שכמה עבירות ידועות מסבבות כל התלאה ואף על פי כן אינן שבים מהם והרי הוידוי כטובל ושרץ בידו.

דברים

דברים פרק לא

(יז) וְתָרָה אִפִּי בּוֹ בַיּוֹם הַהוּא וְעִזְבֹתַיִם וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לְאֶכָל וּמִצְאָהוּ רַעוּת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֵא עַל פִּי אֵין אֱלֹהִים בְּקִרְבִּי מִצְאוּנֵי הַרְעוּת הָאֵלֶּה: (יח) וְאֶנְכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא עַל פִּל הַרְעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֵל אֱלֹהִים אֲחֵרִים:

אברבנאל:

כבר ראתי מה שכתב בו הרמב"ן ז"ל שאינו וידוי גמור כענין (פ' בחקותי) והתודו את עונם אבל הוא הרהור בחרטה שיתחרטו על מעלם ויכירו כי אשמים הם ולכן השם יתעלה לא יענישם כל כך כי עם היות שהסתיר יסתיר פניו מהם. הנה לא זכר שימצאום צרות כמו שאמר בראשונה כך שיהיו בהסתיר פני הגאולה. והוא פי' נכון כי הנה למעלה זכר בעונש שני הדרכי' בהסתיר פנים לענין הטובות והמצא' הצרות והרעות ועתה אחרי וידויים זה יבטלו מהם הצרו' והרעות וישארו בהסתיר הפנים בלבד.

ואחרים מחכמי דורנו זה פירשו בזה פי' שני והוא שהם אמרו הלא על כי אין אלוקי בקרבי מצאוני הרעות האלה. רוצה לומר שלעבר מפא' ההשגחה באו אותן הרעות. ולפי שהם לא תלו ענשיהם בהשגחה כי אם למקרה היה מעונם שלא הועיל וידויים וזהו ואנכי הסתר אסתיר פני מהם. והוא על דרך מה שאמר בתוכחות הראשוני' שבת"כ ואם תלכו עמי בקרי והלכתי עמכם בחמ' קרי. ולפי שיקשה נגד הפי' הנאה הזה אמרו כי פנה אל אלוהים אחרי'. הלצתי אני בעדו שיהיה זה על דרך ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה וזכרת את ה' אלוקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל וגו'. שהודה לו בהקדמתו שכחו עשה לו את החיל ההוא אבל ביאר שנותן הכח היה ה' וכן הענין בכאן הם אמרו שכל רעותיהם היו מפאת העדר ההשגחה והסתרת פני ה' מהם. והוא ית' ישיבם אמת הוא שאני הסתר אסתיר פני מהם ויהיו נעדרי' מהשגחה כמו שאמרו. אבל זה לא היה כי אם לפי שפנה אל אלהי' אחרים וימשך שהעכו"ם היתה סבת הרעות באמת.

וגם אני שמעתי מפרשים בזה פי' שלישי שאמר' הלא על כי אין אלוקי בקרבי מצאוני הרעות האלה היו ודויים שבעבור שלא היו דבקים ואדוקי' באלהי' נכר הארץ אשר עבדו לכן ימצאום הרעות ההם לפי שעבדו העכו"ם שלא כראוי בשלמותה. לכן אמר אחרי הוידוי הזה ואנכי הסתר אסתיר פני ר"ל יהיה הסתר' הפני' מהם כפול מבראשונה בעבור כי בוידוי זה פנה אל אלהים אחרים. ועליהם אמר הלא על כי אין אלהי בקרבי. וגם הפירוש הזה אם נודה שיאמר אלהי סתם על העכו"ם נאה הוא ומתישב. ולי נראה בפירושו ענין רביעי יותר נכון ואמתי אצלי בכתובים. והוא ששתי' רעות עשה עמי האחד עבדם אלהים אחרים והב' עזיבת העבודה האלוקים כמו שאמר וזנה אחרי אלהי נכר וגו' ועזבני והפר את בריתי ועל שניה' אמר כמו שפירשתי וחרה אפי בהם ועזבת'. ועתה יאמר שישראל יאמרו בלבם בחרטה' שהפשע היה על שעזבו את השם יתברך לא על שעבדו העכו"ם כי אם שלא עבדו גם כן השם עמה בשותפו' ועזבוהו ועל זה אמרו על כי אין אלוקי בקרבי מצאוני הרעות האלה כאלו היתה כוננתם שאם לא היו עוזבים העבודה האלוקים לא ימצאום הרעות ואף על פי שהיו עם זה עובדי עכו"ם. ואם כן עשו תשובה ממה שעזבו השם יתברך. אבל לא משקץ העכו"ם אשר בידם. ולכן אמר השם ואנכי הסתר אסתיר פני מהם ביום ההוא כי פנה אל אלהים אחרים. רצה לומר שבזה יוסיפו לחטא בחשבם שהיה חפץ להשי' בעבודתם אותו בשותפות עם העכו"ם אבל הוא יסתיר פניו מהם כפלי' כפלי' מההסתר הראשון לא בעבור שעזבוהו כי כבר נתחרטו על זה. כי אם בעבור שפנה אל אלהים אחרים. שהיה העכו"ם שבידיה' שלא עשו תשובה ממנה:

ספורנו:

על פי אין אלוקי בקרבי מצאוני הרעות. בשביל שסלק שכינתו מתוכנו היו אלה לנו, ובקשכם זה לא פנו להתפלל ולא לשוב בתשובה.

כלי יקר:

וגראה לומר שכוונת הכתוב להזהירו שישוב מאהבה כי כל ירא מתרחק מזה שהוא ירא ממנו וכל אוהב מתקרב אל אוהבו לכך נאמר (הושע יד ב) שובה ישראל עד ה', אליו ממש כדרך האוהב המתחבר אליו. ועל זה אמרו חז"ל (עיין פסחים נ ב) כתיב (תהלים נו יא) כי גדול עד שמים חסדך וכתיב (שם קח ה) כי גדול מעל שמים חסדך, הא בעושים מאהבה וכו'. רצה לומר כי העושה מיראה אינו מתחבר אליו יתברך ואין חיבורו כי אם עד שמים ולא עד בכלל על כן גם החסד הוא עד שמים אבל העושה מאהבה מתדבק מעל שמים אליו יתברך על כן גם החסד הוא מעל שמים. ואמר לפי שעד עכשיו לא עשית תשובה כי אם מיראה, זה שאמר כי כשלת בעוונך, רצה לומר לשעבר כשעשית תשובה מיראה לא נקית מכל וכל כי אם לחצאין כי כבר כשלת בעוונך שנעשה מן העוון המזידי מכשול שוגגי ואם כן רושם המכשול נשאר בך ולא היית מנוקה מכל וכל מן העוון שהרי נעשה ממנו שוגג ועדיין אתה צריך לקרבן הבא על השוגג, אבל כשתשוב עד ה' מאהבה דהיינו מעל שמים אז תהיה מנוקה מכל וכל ואין אתה צריך אפילו לקרבן כי אם אל וידוי דברים. זהו שנאמר (הושע יד ג) קחו עמכם דברים ושובו אל ה', אליו ממש....

...וזה שאמר ומצאוהו רעות רבות וצרות, ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלוקי בקרבי מצאוני הרעות האלה. הנה בשני תיבות אלו, ביום ההוא, חתם כל הענין כי מיעט בהם הן הימים הקודמים, הן הימים המאוחרים, כי קודם שמצאוהו רעות רבות וצרות פשיטא שלא היה נותן אל לבו מעצמו לשוב אל ה', אלא אפילו אחר שמצאוהו הרעות ההם מכל מקום אינו מתודה כי אם ביום ההוא שהצרות צרורות על שכמו אבל לא ביום המחרת כי מיד למחרתו כעבור סופה וסערת ה' חימה אז תיכף יחזור לסורו, לפיכך ואנכי הסתר אסתיר פני גם ביום ההוא אפילו ביום שמתודה אסתיר פני, ויותר מהמה ממה שהסתירתי פני לשעבר כי אם בכפלים פי שנים הסתר אסתיר פני כי ראה הצרות צרורות באמתחתו ואף על פי כן אין לבו שלם עם ה' כי יודע ה' שהיום יאמר בהכנעה כגונב דעת עליונה ולמחר יחזור לסורו:

שד"ל:

מתרעמים שהוא אינו משגיח עליהם והוא משיב, כי הסתרת פניו אינה אלא מפני רוע מעליליהם.

אם למקרא (בן אמוזג):

...יתכן שפרשו: הלא מחסרון מקדש ה' וארון העדות בינינו באה אלינו כל הצרה הזאת, ואלו היה המקדש והארון קיימים, לא נמצא בנו עון בכל תועבותינו, והאמונה הרעה הזאת מפורסמת בישראל בימי רשעתם ועליה צווח הנביא, כי היה כל טעותם להנצל מכל ענש הראוי להם בזכות המקדש והקרבנות. וזה יהיה בידך מפתח להכנס בו בפנמיות כמה מליצות בדברי הנביאים. והביאני לפרש כזאת בפסוק זה מה שמצאתי במיכה (ג' י"א) "ראשיה בשחד ישפטו וכהניה במחיר יורו... ועל ה' ישענו לאמר: הלא ה' בקרבנו לא תבוא עלינו רעה". ואין ספק שאין כונתו על אהבת ה' והשגחתו לטובה רק על המצא ביניהם המקדש. וכן כאן: הלא על כי אין אלוקי בקרבי, כלומר: על כי אין המקדש בתוכנו, שהיה מגין עלינו באופן סגולי מבלי פנות לזכותנו או לחובתנו - על כן מצאוני...